

3.4. Питання визначення господарської компетенції кредитних спілок

Адаптація законодавства України до права ЄС потребує аналізу наддержавного та національного регулювання кредитної діяльності небанківських фінансових установ.

Основними Європейськими нормативними актами, які регулюють діяльність кредитних установ, є Директива № 2013/36¹ та Регламент 575/2013², які спрямовані на встановлення загальних вимог щодо за-

¹ Directive 2013/36/EU of the European parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>.

² Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and

початкування та доступу до ринків кредитних установ та інвестиційних фірм. Разом з тим, для забезпечення стабільної та різноманітної банківської культури Союзу, яка слугує інтересам громадян Союзу, здійснює заохочення «малої банківської діяльності», такої як кредитні спілки та кооперативні банки. На виконання такого завдання кредитні спілки деяких країн виключені з переліку кредитних установ, діяльність яких регулюється Директивою № 2013/36, залишено тільки застосування до них ст. 34, яка регламентує забезпечення свободи надання фінансових послуг на території держав-членів ЄС та глави 3 розділу 7, що регламентує принципи здійснення нагляду на консолідованій основі.

Для аналізу було взято регулювання КС в Латвії, Литві та Естонії, на кредитні спілки яких не розповсюджується Директива № 2013/36. Відповідно до Закону Латвії «Про кредитні спілки»¹ у Латвії КС створюються як кооперативні товариства. Як порівняння з діяльністю КС в Україні, можливо відмітити деякі вимоги та умови щодо діяльності КС в Латвії. Так КС в Латвії здійснюють ширший перелік фінансових послуг, який термінологічно відповідає Додатку I до Директиви № 2013/36, мають статус торговця (комерційна діяльність). Членами КС в Латвії можуть бути не тільки фізичні особи, при наявності певних умов і юридичні особи публічного та приватного права: органи місцевого самоврядування професійні або громадські (в тому числі споживчі) організації, індивідуальні підприємці, фермери, рибогосподарства, якщо їх власники члени КС), комерційні компанії, кооперативи сільськогосподарських послуг, деякі споживчі кооперативи. Крім того, до КС в Латвії також застосовують економічні нормативи.

Закон «Про заощадження та кредитування»² Естонії передбачає діяльність ощадно-кредитних асоціацій, які є комерційними об'єднаннями. Принципи побудови переліку фінансових послуг, які надають ощадно-кредитні асоціації, схожий на відмічений в Законі

amending Regulation (EU) No 648/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013R0575>.

¹ Krājizdevu sabiedrību likums. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=7115>.

² Hoiu-laenuühistu seadus. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13331199>.

Латвії «про кредитні спілки». Схожим є і перелік суб'єктів – фізичних та юридичних осіб, які можуть бути членами ощадно-кредитних асоціацій.

Закон Республіки Литва «Про кредитні спілки»¹ також надає схожий до переліків діяльності КС Республіки Латвії та ощадно-кредитних асоціацій Республіки Естонії перелік фінансових послуг, які здійснюють КС, що є фінансовими установами та одночасно регулюються законодавством Республіки Литви про кооперацію. Але є особливості переліку фінансових послуг, оскільки деякі з них можуть здійснюватися без ліцензії, а окремі – надаватися не членам КС.

А. В. Хомутенко під фінансовим контролем розуміє систему дій та контрольних заходів органів державної влади й окремих суб'єктів господарювання, яка спрямована на забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами й активами фінансових посередників та на недопущення й усунення фінансових порушень у процесі їхньої господарської діяльності. На думку науковця систему фінансового контролю на фінансовому ринку складають такі елементи як: об'єкти, суб'єкти, підконтрольний суб'єкт, предмет контролю, контрольні заходи².

А. А. Довгополик розглядає наступні засоби регулювання діяльності кредитних спілок:

- 1) ліцензування діяльності кредитних спілок;
- 2) кваліфікаційні вимоги допуску до практичної діяльності;
- 3) фінансовий моніторинг;
- 4) державний контроль за діяльністю кредитних спілок³.

У той же час важко погодитися з наданим автором розмежуванням органів державного контролю за КС. Так, розмежовано державний контроль за діяльністю кредитних спілок на два рівні: макрорівень,

¹ Kredito unijų įstatymas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15228>.

² Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ країни : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Одеса, 2010. 21 с. С. 7.

³ Довгополик А. А. Адміністративно-правове регулювання порядку створення та діяльності кредитних спілок в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. В.о. Нац. ун-т Держ. податкової служби України. Ірпінь : [Б.в.], 2011. 20 с. С. 10–11.

реалізовується державними органами, які здійснюють контроль як функцію адміністрування (Верховна Рада України, Президент України, органи судової влади, Міністерство фінансів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна податкова служба України, Міністерство внутрішніх справ України тощо), та мікрорівень – його суб'єктом, перш за все, є державний регулятор на ринку кредитних спілок – Держфінпослуг України¹.

Більш влучним до визначення фактичної структури державного нагляду є підхід А. В. Хомутенко, яка у питанні складу органів фінансового контролю за діяльністю неприбуткових фінансових установ класифікує їх в залежності від сфери правовідносин:

– у сфері фінансово-господарських правовідносин – Державний комітет з фінансового моніторингу України та Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;

– у сфері податкових правовідносин – Державна податкова адміністрація України, Пенсійний фонд України та Фонди соціального страхування².

У той же час у ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»³ у поняття державного нагляду (контролю) не розглядається фінансовий контроль, а у законодавстві щодо здійснення фінансового контролю відсутнє нормативне визначення державного контролю (нагляду).

На думку А. В. Хомутенко, на сьогодні є неможливим охоплення всіх підконтрольних суб'єктів на регулярній основі. Саме тому набуває актуальності розбудова системи фінансового контролю, який здійснюється суб'єктами господарювання, представленими в Україні

¹ Довгополик А. А. Адміністративно-правове регулювання порядку створення та діяльності кредитних спілок в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2011. 20 с. С. 11.

² Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ країни : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Одеса, 2010. 21 с. С. 10–11.

³ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007, № 29, ст. 389.

громадськими організаціями, аудиторськими фірмами і аудиторами та службами внутрішньогосподарського фінансового контролю¹, тому автор пропонує розвинути інститут громадського контролю, який представлений асоціаціями, страховими компаніями, незалежними аналітичними центрами, засобами масової інформації².

У той же час важко погодитися з точкою зору А. В. Хомутенко відносно доцільності розгляду пруденційного нагляду як складової внутрішньогосподарського фінансового контролю³.

Особливу увагу має викликати механізм кредитування КС за рахунок залучених фінансових активів, який фактично є визначальним для господарської компетенції КС.

У сучасних умовах КС є невід'ємною та специфічною складовою фінансової системи ринкового типу. Принципи організації, мета, завдання та функції роблять її відносно відособленою від інших інститутів фінансового ринку, вносять характерні особливості у правовідносини з ними. Істотним фактором, що впливає на становлення та розвиток кредитної кооперації як повноправного учасника фінансового ринку, є створення ефективної нормативної бази, яка визначає господарсько-правову компетенцію КС та регулює їх діяльність.

Дослідженню окремих питань особливостей правового статусу та функціонування КС присвячені праці як науковців-економістів, так і правників, зокрема, А. А. Степанової, О. О. Луцишина⁴, А. А. Пожар, Л. А. Негребецької, Н. О. Славової, Р. В. Мавліханової, Я. З. Гасцької-Колотило, О. В. Гафурової, А. Пантелеймоненко⁵, В. В. Гончаренко⁶

¹ Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ країни : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Одеса, 2010. 21 с. С. 13.

² Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ країни : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Одеса, 2010. 21 с.

³ Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ країни : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Одеса, 2010. 21 с. С. 16.

⁴ Луцишин О. О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми та пріоритети розвитку. *Світ фінансів*. Випуск 3 (8), жовтень 2006р. С. 114–127.

⁵ Пантелеймоненко А. Історичний досвід становлення та розвитку вітчизняної кредитної кооперації. *Світ фінансів*. 3 (16), вересень 2008. С. 170–174.

⁶ Гончаренко В. В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки.

та О. В. Добровольської¹, Л. Г. Рябко², В. Л. Кротюк³. Загальні питання кредитування фінансовими установами розглядалися також С. В. Глібком^{4,5}, Т. Коршиковою⁶.

Разом з тим, актуальним завданням є дослідження умов легалізації та вимог щодо додержання умов кредитування кредитними спілками.

Існує декілька законодавчих визначень змісту терміну «кредитна спілка». Так у ст. 130 ГК України закріплено, що КС – це неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг⁷. Натомість, Закон України «Про кредитні спілки» регулює порядок створення та діяльності КС як неприбуткової організації, заснованої фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків кредитної спілки⁸.

Законодавство України закріплює певні засоби господарського регулювання діяльності КС, що пов'язується з особливостями зайнятого ними місця в кредитній системі України, такими засобами є:

Науковий вісник Полтавського університету економіки та торгівлі. №5 (50). 2011. С. 99–107.

¹ Добровольська О. В. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: реалії та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* С. 251–253.

² Рябко Л. Г. Правове регулювання кредитних відносин по законодавству України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків : 2002. С. 15–16.

³ Кротюк В. Л. Національний банк – центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре». С. 87–166.

⁴ Глібко С. В. Деякі питання регламентування надання банками споживчих кредитів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* Випуск 15, 2008. С. 78–87.

⁵ Глібко С. В. Проблеми правового регулювання умов кредитування. *Проблеми законності.* № 93, 2008. С. 57–62.

⁶ Коршикова Т. Контроль та управління ризиками в кредитній діяльності банків. *Вісник Національного банку України.* 2003. № 1. С. 25.

⁷ Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Офіційний вісник України.* 2003, № 11, стор. 303, ст. 462.

⁸ «Про кредитні спілки» : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III. *Офіційний вісник України* від 01.02.2002, № 3, стор. 1, ст. 79.

1. Особливий порядок створення та реєстрації як фінансової установи.

2. Поєднання в сутності КС неприбутковості та статусу фінансової установи.

3. Встановлення ліцензійних вимог до КС як до фінансової установи за винятком випадків кредитних операцій, які здійснюються з членами КС. Так, у Розпорядженні Держкомфінпослуг «Про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ та визнання такими, що втратили чинність, деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» № 4368 28.11.2013 (далі – Положення № 4368), крім загальних вимог, що висуваються до фінансових установ при реєстрації, закріплюється низка додаткових вимог до кредитної спілки:

1) органи управління КС повинні бути створені відповідно до вимог Закону України «Про кредитні спілки»;

2) вступний та обов'язковий пайовий внески повинні бути внесені всіма засновниками (членами) кредитної спілки;

3) внутрішні положення КС згідно з Переліком внутрішніх положень та процедур кредитної спілки, затвердженим розпорядженням Держкомфінпослуг № 116 від 11 листопада 2003 року, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25 листопада 2003 року за № 1078/8399, повинні бути затверджені в установленому порядку та відповідати вимогам законодавства;

4) програмне забезпечення та спеціальне технічне обладнання КС, пов'язане з наданням фінансових послуг, повинні відповідати Вимогам до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання КС, пов'язаного з наданням фінансових послуг, затвердженим розпорядженням Держкомфінпослуг № 4122 від 03 червня 2005 року, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України № 707/10987 від 04 липня 2005 року за (із змінами);

5) КС зобов'язана мати окреме приміщення з обмеженим доступом та сейф для зберігання грошей (грошових коштів) і документів, що унеможлиблює їх викрадення (пошкодження)¹.

¹ Про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ та визнання такими, що втратили чинність, деяких нормативно-правових актів

б) встановлення економічних нормативів для КС.

На наш погляд, для зниження ризиків в діяльності КС повинні бути обов'язковими засобами:

- проведення фінмоніторингу при створенні та діяльності кредитної спілки;
- актуалізація інформації про частку власності в капіталі КС кожного члена;
- наявність СРО національного рівня для КС, якій Нацкомфінпослуг може делегувати частину повноважень.

Ще в 2009 році А. А. Степанова пропонувала об'єднання Національної асоціації КС України та Всеукраїнської асоціації КС в єдину головну установу КС та делегування основних функцій щодо управління КС та створення стабілізаційного фонду на національному рівні¹.

Правові механізми регулювання створення та діяльності КС закріплюються у низці нормативно-правових актів, серед яких згадувані вище ГК України, Закон України «Про кредитні спілки», а також Постанова КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)» № 913 від 7 грудня 2016 р. (далі – Ліцензійні умови № 913), Розпорядження Держкомфінпослуг «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління КС та об'єднаних КС» № 7 від 16.01.2004 (далі – Положення № 7), Положення № 4368 та ін.

Науковцями відмічається, що принципи діяльності КС підтверджують унікальність даних утворень, оскільки їм властиві ознаки як кооперативів, так і кредитних установ². При цьому підкреслюється,

Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : затв. Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 28.11.2013 № 4368. *Офіційний вісник України* від 14.01.2014, № 3, стор. 195, стаття 79.

¹ Степанова А. А. Суперечності та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2009. 20 с. С. 14.

² Степанова А. А. Суперечності та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2009. 20 с. С. 6.

що не усвідомлення громадянами ідей кредитної кооперації є тією першопрчиною, яка гальмує розвиток КС в Україні¹.

Окремою ознакою, яка впливає на визначення характеру діяльності КС, є їх законодавчо визначена неприбутковість. Як відмічає Степанова А. А., неприбутковість КС є тією ознакою, яка вирізняє їх серед інших суб'єктів небанківського фінансового сектору та підтверджує їх суперечливу природу функціонування, проявом якої є не фінансовий результат від діяльності, а забезпечення своїх членів необхідними фінансово-кредитними ресурсами та отримання соціального ефекту для всього суспільства².

Н. О. Славова відмічає мету КС як задоволення її членами своїх текономічних, соціальних потреб через взаємне кредитування (надання фінансових послуг) за рахунок об'єднаних грошових внесків членів КС³.

Але з цим не можна погодитися в повному обсязі, тому що метою КС, яка не відповідає принципам взаємного кредитування, є одержання прибутку, хоча може і опосередковано, що проявляється в нормах Закону «Про кредитні спілки», а саме: абз. 14 ч. 2 ст. 7 передбачає наявність в статуті обов'язкової норми про розподіл доходів КС, право її членів на одержання доходу на свій пайовий внесок передбачено абз. 6. ч. 1 ст. 11 Закону «Про КС», розподіл доходів здійснюється рішенням загальних зборів членів КС (абз. 7, ч. 2, ст. 14 Закону «Про кредитні спілки»); розподіл доходів за підсумками фінансового року між членами КС (ч. 3., ст. 21 Закону «Про кредитні спілки»)

Варто дослідити колізійні питання, які виникають при аналізі визначень, зафіксованих у Законі України «Про кредитні спілки» та ГК України. Вони знаходять прояв, перш за все, у встановленні суб'єкта заснування. Так ГК України встановлює, що засновником може бути громадяни України, натомість Закон «Про кредитні спілки» вказує на фізичних осіб, професійні спілки та їх об'єднання. При конкуренції

¹ Степанова А. А. Суперечності та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2009. 20 с. С. 7.

² Там само.

³ Славова Н. О. Господарсько-правовий статус кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк. 2010. 18 с. С. 6.

правових норм, що містяться в загальному та спеціальному законах, застосовуються ті, які закріплені у спеціальному законі – у даному випадку – в Законі «Про кредитні спілки». Залишається за межами визначення поняття членство юридичних осіб профспілок та їх об'єднань. Тим більш, що затребуваними кредитні спілки є для такої частини підприємців, як малі та середні підприємства. Саме вони є найбільш вразливими в період фінансових криз та здорожчання кредитних ресурсів.

Не можна погодитися зі Н. О. Славою про встановлення відповідальності членів за своїми пайовими внесками, оскільки члени КС не приймають участі в кредитуванні третіх осіб заробляючи дохід¹.

У зв'язку з вищезазначеними вимогами щодо реєстрації та ліцензування розширюється і перелік документів, що вимагаються від КС в процесі внесенні відомостей про неї до Державного реєстру фінансових установ.

Наступною специфічною рисою КС є ліцензування окремих видів її діяльності. Так, відповідно до ч. 5 ст. 8 Закону України «Про кредитні спілки» ліцензуванню підлягає діяльність КС із залучення внесків (вкладів) членів КС на депозитні рахунки, а також інші види діяльності відповідно до закону.

Ліцензійні умови № 913 встановлюють, що господарську діяльність з надання фінансових послуг у частині залучення фінансових активів від фізичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення можуть провадити кредитні спілки виключно після отримання відповідної ліцензії. Залучення внесків (вкладів) членів КС на депозитні рахунки здійснюється кредитними спілками на підставі ліцензії на залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення. При цьому для провадження нею діяльності із залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення та/або з надання коштів у позику, у тому числі на умовах фінансового кредиту, положення про фінансові послуги КС та примірні договори про надання фінансових послуг, що є додатками до положення.

¹ Славова Н. О. Господарсько-правовий статус кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк. 2010. 18 с. С. 11.

Крім того у даному нормативно-правовому акті закріплюються норми, що містять додаткові вимоги у вигляді обов'язків КС як суб'єктів, які надають фінансові послуги в частині залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення та/або надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту. Більшість цих норм має бланкетний характер і посилаються на положення Закону України «Про кредитні спілки» щодо здійснення управління спілкою, прийняття нових членів та гарантування їхніх прав.

Як випливає зі ст. 8 Закону «Про кредитні спілки» деякі з видів діяльності КС не підлягає ліцензуванню. Так, надання фінансових кредитів за рахунок капіталу кредитної спілки, а також коштів об'єднаних КС, залучених кредитною спілкою, що є їх членом, та коштів спільних фінансових фондів асоціацій КС, утворених їх членами, не вимагає наявності ліцензії. Такі положення потребують визначення засобів захисту членів КС від ризиків втрати їх внесків.

Положення № 7 закріплює засоби економічного регулювання діяльності КС. Такими засобами, які передбачають економічні нормативи, є:

- 1) норматив достатності капіталу;
- 2) норматив платоспроможності;
- 3) нормативи якості активів;
- 4) нормативи ризиковості операцій;
- 5) норматив прибутковості;
- 6) норматив миттєвої ліквідності;
- 7) норматив короткострокової ліквідності.

Розглянемо зміст окремих вимог до КС¹.

Так відповідно до нормативу достатності капіталу його розмір не може бути меншим ніж 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань

Норматив коефіцієнта платоспроможності встановлюється з метою мінімізації ризиків, пов'язаних із здатністю КС розрахуватися за

¹ Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок : затв. Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг від 16.01.2004 № 7. *Офіційний вісник України* від 20.02.2004, № 5, стор. 104, стаття 261.

своїми зобов'язаннями як співвідношення регулятивного капіталу (власних коштів) КС до сумарних активів, зважених за ступенем ризику та суми залишку зобов'язань членів КС перед третіми особами, за якими КС виступає поручителем, зважених за ступенем ризику.

Норматив якості активів як відношення загальної суми заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та продовженими (пролонгованими) кредитами, не перекритої сформованим резервом забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, до загальної суми заборгованості за наданими кредитами для КС, окрім об'єднаних КС:

- 1) для першої групи режимів регулювання КС не може перевищувати 8 відсотків;
- 2) для другої групи режимів регулювання КС та для об'єднаних КС не може перевищувати 10 відсотків;
- 3) для третьої групи режимів регулювання КС не може перевищувати 12 відсотків.

Норматив ризикованості операцій розмір кредиту, наданого одному члену КС, не може перевищувати 20 відсотків від її капіталу. При цьому максимальний залишок за наданими кредитами одного члена кредитної спілки, окрім об'єднаної кредитної спілки, не може перевищувати 25 відсотків від капіталу КС на дату надання кредиту.

Проаналізуємо специфіку господарської діяльності КС. Переважна кількість кредитних договорів укладається при кредитуванні членів кредитної спілки, що прямо впливає з частини 2 ст. 130 ГК України та Закону України «Про кредитні спілки». Законодавець акцентує увагу на діяльності даної фінансової установи з надання кредитів її членам як основному виду діяльності. Так, відповідно до частини 2 ст. 7 Закону України «Про кредитні спілки» встановлена обов'язковість закріплення у статуті порядку і умов надання кредитів членам КС. Також у ч. 1 ст. 11 цього Закону вказано, що члени КС мають право одержувати від КС кредити. Відповідно до правового статусу КС вона надає кредити своїм членам на умовах платності, строковості та забезпеченості в готівковій та безготівковій формі, а також надає кредити іншим кредитним спілкам.

Особливу правову увагу повинен викликати механізм кредитування КС за рахунок залучених фінансових активів. Відповідно до ст. 1 Закону «Про кредитні спілки» КС здійснює кредитування та надає інші фінансові послуги за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Ст. 19 цього Закону передбачає, що майно КС формується за рахунок: 1) вступних, обов'язкових пайових та інших внесків членів КС (крім внесків (вкладів) на депозитні рахунки); 2) плати за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від провадження інших видів статутної діяльності; 3) доходів від придбаних кредитною спілкою державних цінних паперів; 4) грошових та інших майнових пожертвувань, благодійних внесків, грантів, безоплатної технічної допомоги як юридичних, так і фізичних осіб, у тому числі іноземних; 5) інших надходжень, не заборонених законодавством. Тобто правовий статус КС передбачає, зокрема, її самофінансування.

Економісти при розгляді механізмів функціонування КС дорівнюють їх до фінансового кооперативу, заснованого з метою здійснення його членами фінансової самодопомоги на засадах взаємодопомоги і демократичних принципів управління, що надає своїм членам – фізичним та юридичним особам – увесь необхідний їм перелік фінансових послуг¹. А. А. Пожар не аналізує фактичний правовий контроль за розподілом активів КС, який, навпроти, свідчить про відстороненість членів від процесу кредитування. Разом з тим, порівняння з кооперативом призводить до певних висновків виходячи з наступного. Економічне розуміння кооперативного управління КС є основою та водночас ґрунтується на правових нормах про наявність у кожного члена КС одного голосу та про голосування на загальних зборах, при якому рішення приймається більшістю присутніх. Також спроби в економічних дослідженнях зробити послуги КС доступними на умовах кооперації призводить до трансформації їх послуг зі споживчого кредитування до кредитування суб'єктів господарювання, при якому так би мовити, «споживач» одержує кошти, які частково сам вніс в КС. Правовий зміст кредитів КС, незважаючи на економічні

¹ Пожар А. А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Полтава, 2007. 254 с. С. 223–250.

ознаки КС, свідчить про наявність класифікації кредитів КС як споживчих.

Проаналізуємо показники діяльності КС. Найбільший попит мають споживчі кредити – 55,5 % від суми кредитів (1 064,6 млн грн). Друге місце посідають кредити, надані на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна – 21,2 % (405,5 млн грн). Найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів 3,5 % (67,5 млн грн), як і в попередні періоди, має кредитування ведення фермерських господарств¹.

Серед ризикових є комерційні кредити (середній кредит становить 38,1 тис. грн). Простроченість понад три місяці мають 23,8 % (33,6 млн грн) кредитів.

Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам КС, досить широкий. Найбільша кількість КС – 106 (35,8 %) – надають кредити за середньозваженою ставкою в межах від 40 % до 50 % річних. Більша половина КС (54,0 %) надають своїм членам кредити за відсотковою ставкою в межах від 30 % до 50 % річних².

Необхідно враховувати, що законодавство не дозволяє надавати кредити юридичним особам. тому погляди науковців про кредитування малого та середнього бізнесу можливо необхідно тлумачити тільки як кредитування фізичних осіб – підприємців. Одночасно, науковці відмічають, що спостерігається тенденція поступового переходу КС від споживчого кредитування до кредитування малого бізнесу і сільськогосподарських товаровиробників, що зумовлено настанням наступного етапу еволюції системи, передумовами якого є, з одного боку, необхідність освоєння нових ніш кредитного ринку, а з іншого – підвищення інтенсивності конкурентної боротьби з комерційними банківськими структурами³.

¹ Підсумки діяльності кредитних спілок за 9 місяців 2017 року. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. 9 с. С. 7. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ks_9%20mis%202017.pdf.

² Підсумки діяльності кредитних спілок за 9 місяців 2017 року. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. 9 с. С. 7. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ks_9%20mis%202017.pdf.

³ Пожар А. А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Полтава, 2007. 254 с. С. 223–250.

Ще однією проблемою КС є формування статутного капіталу. Мінімальний розмір статутного капіталу КС не передбачений законодавством. Тому науковці, мотивуючи умови споживчого кредитування, висувають аргументовану пропозицію щодо встановлення в законодавстві мінімального розміру пайового засновницького капіталу КС з урахуванням класифікації таких спілок, а саме на момент реєстрації великої КС не менше 100000 євро; середньої КС – 50000 євро; малої КС – 25000 євро; запропоновано встановити обов'язок щодо розміщення коштів резервного капіталу КС на окремому банківському рахунку, або на депозитних рахунках банку, в державних цінних паперах, перелік яких встановлюється Держфінпослуг з метою забезпечення фінансової стійкості КС¹.

Але проблема мінімального статутного капіталу правовими засобами скоріше вирішується за допомогою нормативну достатності капіталу, ніж облікового показника статутного капіталу.

Статистичні данні свідчать, що формування капіталу КС здійснюється за рахунок різних джерел. Так, загальний обсяг капіталу станом на 30.09.2017 становить 1 099,5 млн грн та порівняно з 30.09.2016 зменшився на 102,6 млн грн, або на 8,5 %. Станом на 1.10.2017 р. загальний капітал сформовано на:

- 38,0 % (418,3 млн грн) за рахунок пайових внесків членів КС;
- 45,8 % (503,5 млн грн) за рахунок резервного капіталу;
- 3,0 % (33,3 млн грн) за рахунок додаткового капіталу;
- 13,1 % (144,3 млн грн) за рахунок нерозподіленого доходу².

В якості висновку необхідно сформулювати наступне. Якщо враховувати, що принципи кооперації та «довірчі засади» є ступенем консолідації спільноти членів кооперативу, то ці ознаки значним чином нівелюються в кредитних спілках та здійснюється відсторонення члена КС від «спільної» діяльності за їх участі. Відповідно до сучас-

¹ Славова Н. О. Господарсько-правовий статус кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. НАН України, Ін-т екон.- прав. дослідж. Донецьк. 2010. 18 с.

² Підсумки діяльності кредитних спілок за 9 місяців 2017 року. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. 9 с. С. 4–5. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ks_9%20mis%202017.pdf.

3.5. Окремі проблеми господарсько-правового регулювання діяльності кредитних ...

ного нормативного регулювання можливо навіть додати, що при залученні КС коштів від третіх осіб та надання кредитів не членам КС відбувається виключення принципів кооперації з її діяльності, мінімізується участь в такій діяльності КС її членів, а сама діяльність та господарська організація наближується до діяльності господарських товариств.

Можливо навіть відмітити, що принципи кооперації поступово втрачають свій вплив на регулювання діяльності КС та одночасного відсторонення учасників КС від управління кредитною спілкою.

Для належної діяльності КС доцільним стає поступове посилення її регулювання як фінансової установи та зближення змісту господарської компетенції КС та інших кредитних установ.